

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΑΔΗΚΗ

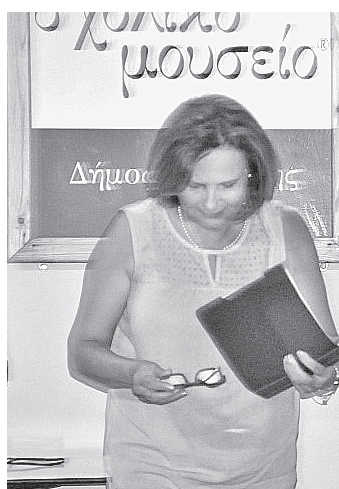
Αναδιφώντας το χθες (118)

Μαρία Αποστολάκη-Τσιγκνάκη: Η προσφορά της δασκάλας στον αλφαριθμητισμό της Κρήτης

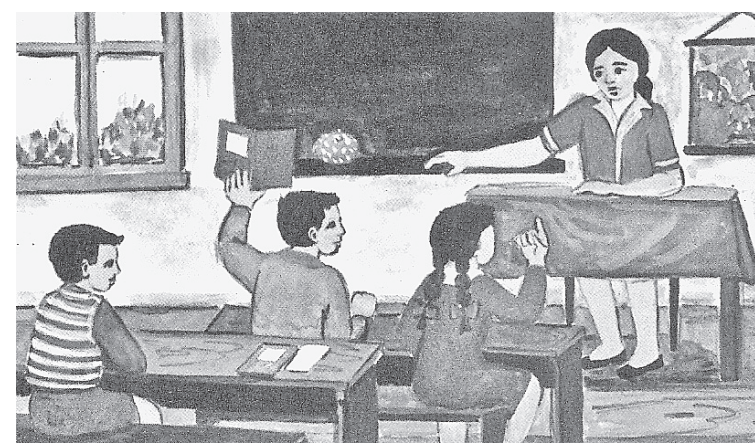
Συνεχίζουμε σήμερα τη δημοσίευση των εισηγήσεων που πραγματοποιήθηκαν στην εκδήλωση του Σχολικού Μουσείου Δήμου Ρεθύμνης στις 22 του περασμένου Ιουλίου, η οποία είχε ως θέμα την προσφορά του δασκάλου και της δασκάλας στον αλφαριθμητισμό των Κρητών κατά τον 19^ο αιώνα και μέχρι τη δεκαετία του 1960. Μία από τις έξι συνολικά εισηγήσεις έγινε από την συνταξιούχο δασκάλα Μαρία Αποστολάκη-Τσιγκνάκη και είχε ως θέμα την «Προσφορά της δασκάλας στον αλφαριθμητισμό και την εκπαίδευση της Κρήτης». Όπως θα διαπιστώσουν οι αναγνώστες των «Αναδιφώσεων», πρόκειται για μια όχι μόνο ενδιαφέρουσα αλλά και πρωτότυπη εργασία, που στηρίχθηκε κυρίως σε συνεντεύξεις με εκπαιδευτικούς και ανθρώπους της υπαίθρου, αφού μάλιστα η βιβλιογραφία για το θέμα της είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη.

Ο Μαρία Αποστολάκη-Τσιγκνάκη γεννήθηκε στην Ελεύθερνα και αποφοίτησε από την Παιδαγωγική Ακαδημία Ηρακλείου το 1974. Αργότερα συμπλήρωσε τις σπουδές της φοιτώντας στη ΣΕΛ-ΔΕ Ηρακλείου και στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Το 1977 διορίστηκε στα Ζωνιανά ως δασκάλα. Στη συνέχεια υπηρέτησε για αρκετά χρόνια σε χωριά του Μυλοποτάμου και στην Πηγή. Στο 5^ο Δημοτικό Σχολείο Ρεθύμνου, από το οποίο και συνταξιοδοτήθηκε, υπηρέτησε επί 21 συναπτά έτη. Ανέπτυξε πολύχρονη συνδικαλιστική δράση, στο Διοικητικό Συμβούλιο του Διδακτικού Συλλόγου Ρεθύμνου αλλά και στη Διδακτική Ομοσπονδία Ελλάδας, χωρίς ποτέ να παραμελήσει ή να εγκαταλείψει τη σχολική τάξη.

«Η προσφορά της Δασκάλας στον αλφαριθμητισμό και την εκπαίδευση της Κρήτης είναι μεγάλο και σπουδαίο θέμα. Ας γυρίσουμε 120 χρόνια πίσω, στην αρχή της Κρητικής Πολιτείας, τότε που εμφανίζονται, στα σχολεία της υπαίθρου, οι πρώτες Κρήσες δασκάλες. Παραθέτω μία συνοπτική εικόνα της κοινωνικής δομής και κατάστασης της εποχής εκείνης, για να γίνει περισσότερο κατανοητή η προσφορά αυτών των ηρωίδων διδασκαλισών, που με αυταπάρνηση σμίλευαν ολημερίς ψυχές και κοινωνίες (στη φωτογραφία η δασκάλα και οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Κούμουν το έτος 1929). Ο κύριος όγκος του πληθυσμού της Κρήτης κατοικούσε στην ύπαιθρο. Οι βασικές ασχολίες ήταν γεωργία και κτηνοτροφία. Στις πόλεις έμεναν ελάχιστοι. Σήμερα στην πόλη του Ρεθύμνου λειτουργούν 13 Δημοτικά Σχολεία, ενώ μόλις το 1954 υπήρχαν μόλις 3!

Κάθε χωριό αποτελούσε μια κλειστή, απομονωμένη, σκληρή κοινωνία. Συγκοινωνία δεν υπήρχε και η ενημέρωση ήταν ανύπαρκτη. Οι οικογένειες, πολυμελείς, διαβίωσαν στριμωγμένες, σε μικρά πετρόχτιστα, μονόχωρα, ή δίχωρα σπίτια, χωρίς νερό, ηλεκτρισμό, τηλέφωνο, που δεν πληρούσαν ούτε τους βασικούς κανόνες υγιεινής. Μοναδική διέξοδος για ψυχαγωγία και επικοινωνία ήταν το καφενείο, αλλά αυστηρά και μόνο για άνδρες. Σ' αυτά τα χωριά καλούσαν να δώσουν τα φώτα τους οι μικρές δασκαλίτσες, που έφταναν κάποια μέρα με όλο τους το νοικοκυριό φορτωμένο σ' ένα γαϊδουράκι, κι αυτές περπατώντας, κουβαλούσαν την ψυχή τους, γεμάτη σχέδια και όνειρα για τα μικρά παιδιά, που τις περίμεναν. **Αν το έργο του δασκάλου της Κρήτης ήταν μια φορά δύσκολο, για τη γυναίκα δασκάλα ήταν πολλαπλά δυσκολότερο.** Για να σταθεί σε μια ανδροκρατούμενη και αυστηρή κοινωνία της υπαίθρου την εποχή εκείνη, η δασκάλα, έπρεπε να αποδείξει ότι ήταν ικανή γι' αυτό. Τίποτα δεν της χαριζόταν, έπρεπε να πάντα να τα κατακτήσει. Κρινόταν για κάθε τι που έλεγε, για κάθε τι που έκανε, μέσα κι έξω από το σχολείο. Έπρεπε να είναι σοβαρή, σεμνή, προσεκτική, ακούραστη, γενναία. Τα μαλλιά της καλοχτενισμένα και μαζεμένα. Το ντύσιμό της προσεγμένο: μακριά φούστα, μακρύ μανίκι. Τα παπούτσια της κλειστά, και χαμηλά. Το ύψος της γελαστό αλλά ευπρεπές.

Στο σχολείο, την περίμεναν από 40 μέχρι 80 παιδιά, που φοιτούσαν και στις 6 τάξεις και τα αναλάμβανε όλα μόνη της, τα «δασκάλα», έτσι αποκαλούσαν τους μαθητές τότε. Μα πού πήγαινε αλήθεια; Πώς έμπαινε στην τάξη, χωρίς όπλα; Χωρίς βιβλία, χωρίς εποπτικά μέσα, χωρίς τετράδια και μολύβια, που θεωρούνταν είδος πολυτελείας τότε, απαγορευτικά για την οικονομική κατάσταση των γονιών, χωρίς παιδαγωγική κατάρτιση, καθώς είχε τελειώσει μόνο το Ανώτατο Παρθεναγωγείο Ηρακλείου ή το Σχολαρχείο Χανίων. Οι Αρσασειάδες διορίζονταν μόνο στις πόλεις (στη φωτογραφία οι δάσκαλοι και οι Αρσασειάδες του 1^{ου} Δημοτικού Σχολείου Ρεθύμνης κατά τη δεκαετία του 1930). Ο μεγάλος παιδαγωγός Πεσταλότσι λέει: «Κατά την παιδαγωγική και διδακτική μου εργασία, καμία μέθοδος δεν με βοήθησε τόσο, όσο η μέθοδος της αγάπης για το παιδί». Τούτη λοιπόν τη μέθοδο, της αγάπης, και τη δύναμη της ψυχής της χρησιμοποιούσε καθημερινά για να διδάξει και να μορφώσει τα παιδιά που της είχαν εμπιστευτεί οι γονείς και η πατρίδα. Γινόταν μάνα, για να υποδεχτεί και να παρηγορήσει τα παρηγορημένα για να διευθετήσει τις διαφορές τους, γινόταν χοροδιδάσκαλος για να διδάξει παραδοσιακούς χορούς, γινόταν μουσικός για να διδάξει τραγούδι, γινόταν αστραπή για να φωτίσει τόσα μυαλούδάκια. Δούλευε ασταμάτητα. Πρωί κι απόγευμα, κάθε μέρα, και τις Κυριακές είχε εκκλησιασμό. Στις βεγγερές μάθαινε τις γυναίκες του χωριού κέντημα, πλέξιμο, ραπτική μαγειρική.

Η δασκάλα του χωριού εκτελούσε και χρέη γραμματικού. Έγραφε και διάβαζε γράμματα, που έστελναν ή έρχονταν από τους ξενιτεμένους, αφού στο χωριό σχεδόν όλοι ήταν αναλφάβητοι. Παρείχε ακόμη και πρώτες βοήθειες στους πάσχοντες. Το 1950, από στατιστική έρευνα, προέκυψε ότι το 60% του πληθυσμού της Κρήτης ήταν αναλφάβητοι. Με τον νόμο 3094/1954 «περί αντιμετώπισης του αναλφαριθμητισμού», λειτούργησαν νυχτερινά σχολεία για τους ενήλικες αναλφάβητους, όπου και εκεί η δασκάλα πρόσφερε αφειδώς τις γνώσεις της. Η προσφορά της υπήρξε τεράστια, η αναγνώριση ελάχιστη. Οι κριτικές των Επιθεωρητών ήταν αυστηρές, και πολλές φορές μεροληπτικές και ανυπόστατες. Οι συνθήκες διαβίωσης ήταν άθλιες. Τις πιο τυχερές, τις έπαιρνε κάποια οικογένεια και μοιραζόταν ένα μικρό δωμάτιο με τα παιδιά τους. Οι λιγότερο τυχερές έμεναν σε άθλια και ανθυγιεινά καταλύματα, τα οποία προσπαθούσαν να ασβετώσουν και να ευπρεπίσουν. Αναφέρονται και περιπτώσεις, που έμεναν σε μία άκρη του στάβλου παρά με καμιά κατόικη ή κανένα γαϊδουράκι. Οι οικογένειες, τα χρόνια εκείνα, ήταν αυτάρκεις. Ό,τι παρήγαγαν, αυτά καταλάβαιναν (στη φωτογραφία η δασκάλα, η δασκάλα και οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Πηγής, φωτογραφημένοι κατά τη διανομή του ροφήματος του συσσιτίου).

Όπως καταλαβαίνουμε, η δασκάλα δεν μπορούσε ούτε να παράγει αγαθά, για να τρώει, ούτε να αγοράζει, αφού δεν υπήρχαν καταστήματα. Επαφίονταν λοιπόν στο φιλότιμο και στη φιλοξενία των χωρικών. Ο μισθός της ήταν πενιχρός. Εδώ πρέπει να πούμε ότι η μισθολογική και η επαγγελματική εξέλιξη των διδασκαλισών δεν ήταν ανάλογη με εκείνη των ανδρών δασκάλων. Αυτό έγινε αργότερα, μετά την ίδρυση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών το 1933. Η ισότιμη αντιμετώπιση άρχισε να εφαρμόζεται μετά το 1936, που διορίστηκαν οι πρώτοι αποφοιτηστές απόφοιτοι. Τότε βελτιώθηκε κάπως και η παιδαγωγική τους κατάσταση. Ουσιαστικά όμως, η θέση και η ποιότητα της ζωής αναβαθμίστηκε, όταν το οδικό δίκτυο άρχισε να ενώνει τις πόλεις με τα χωριά, και μετά τον εξηλεκτρισμό της Κρήτης το 1960 (στη φωτογραφία η δασκάλα Μουρτζανού-Στρατιδάκη, ο δάσκαλος Ν. Βογιατζάκης και τα «δασκάλα» του Δημοτικού Σχολείου Άδελε).

Ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα ήταν οι απαγωγές των διδασκαλισών. Η δασκάλα, εκτός από ακούραστος εργάτης της γνώσης και της κοινωνικής προσφοράς, ήταν και γυναίκα. Αν καμιά ήταν και λίγο ομορφούλα, με το που πατούσε το πόδι της στο χωριό, τη διεκδικούσαν σε γάμο πλήθος μνηστήρων: ο πρόεδρος, ο αγροφύλακας, ο μπακάλης, ο ταχυδρόμος. Έχουν αφήσει εποχή οι καντάδες στη δασκάλα, όπως αποδεικνύουν και οι παρακάτω μαντινάδες. *Ποιος σου 'μαθε τα γράμματα και σ' έκαμε δασκάλα κι έβαλες το κορμάκι μου σε βάσανα μεγάλα. Ας ήταν και να ήμουν, ξανά μικρό δασκάκι να μου βαστάς τη χέρα μου, το ι να γράψω πάλι.*

Κάτω από αυτές τις αντίξοες και φριχτές, πολλές φορές, συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, η δασκάλα πρόσφερε τεράστιο εκπαιδευτικό και κοινωνικό έργο, στην αντιμετώπιση του αναλφαριθμητισμού και στον εκπολιτισμό της Κρήτης. Δε λύγισε και δε λιποψύχησε ποτέ, μπροστά σε καμιά δυσκολία. Θεωρώ ότι ήταν το πρώτο «μπόλι» πολιτισμού στην κρητική ύπαιθρο. Ήταν το πρώτο σάλπισμα αφύπνισης και ανάτασης της κρητικής ψυχής, ο πρώτος και ακρογωνιαίος λίθος στο εκπαιδευτικό γίνεσθαι της Κρήτης, που ξεκίνησε διαίδητα τα πρώτα χρόνια της «Κρητικής Πολιτείας».

Πρόταση ανάγνωσης

Δεν είναι πολλά όσα μπορεί να διαβάσει ο ενδιαφερόμενος για το θέμα των δυσκολιών που αντιμετώπισαν οι δασκάλες στην κρητική ύπαιθρο και ειδικότερα για εκείνο των απαγωγών τους. Σημειώνουμε εδώ ότι, μετά την περιώνυμη «απαγωγή της Τασούλας» (Πετρακογιώργη), το κύμα απαγωγών εντάθηκε, με απαγωγές διδασκαλισών στην Ασή Γωνιά, στο Κάτω Βαλοσαμόνο και στα Μυριοκέφαλα (βλ. και www.madeincreta.gr article) μια «δασκαλεμένη»-απαγωγή). Μια παρόμοια αλλά παλιότερη απαγωγή δασκάλας (1929), μέσα στο Ρέθυμνο αυτή τη φορά, στην περιοχή του Αγίου Νικολάου (Αμπουχούρη), από έναν Χαρκιανό βοσκό, αναφέρουμε στο βιβλίο «Το Ρέθυμνο του τρόμου. Ιστορική πραγματικότητα και αστικός μύθος». Όμως καθόλου δεν σπαστάσαμε την άποψη, που ακούστηκε στη συνέχεια στην εκδήλωση, ότι δηλαδή μερικές δασκάλες μπορεί και «να τα ήθελαν». Οι δασκάλες κάθε άλλο παρά ονειρευόταν να συνδέσουν τη ζωή τους με βοσκούς, γιατί αν το ήθελαν δεν θα υπήρχε λόγος να μπουν στην περιπέτεια των σπουδών. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων συνδέονταν με συναδέλφους τους και στην καλύτερη με γιατρούς, δικηγόρους, μηχανικούς, και πιο σπάνια, με μεγαλοκτηματίες. Πάντως όχι με βοσκούς, όπως άλλωστε φανερώνουν και τα δίστιχα:

Δεν τονε θέλω εγώ βοσκό, να βγάξει στιβανέα μόνο τον θέλω δάσκαλο, να βγάξει λιβανέα. Δεν τονε θέλω βόσκακα να θέτει εις τα χιόνια μόνο τον θέλω δάσκαλο, να θέτει στα σεντόνια!

* Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ιστορικός ερευνητής-συγγραφέας stharis@yahoo.gr, 2831055031